

Röster om forskarutbildningen

En intervjuundersökning med åtta lärosäten

Delrapport i Fokus forskarutbildning

Röster om forskarutbildningen

En intervjuundersökning med åtta lärosäten

Delrapport i Fokus forskarutbildning

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2021

Författare: Ingrid Pettersson och Anna Bengtsson

Diarienummer: 51- 00508-21

Universitetskanslersämbetet • Hammarbybacken 31 • Box 6024, 121 06 Johanneshov
tfn 08-563 085 00 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning.....	4
Inledning	5
Rapportens disposition.....	5
Bakgrund.....	6
Intervjuerna	7
Vilka söker och vilka antas till forskarutbildningen?	9
Vilka är de sökande?.....	9
Vilka antas?.....	11
Vad påverkar dimensioneringen av forskarutbildningen?	13
Påverkar externfinansieringen dimensioneringen?	14
Postdoktorer eller doktorander?	14
Fler förhållanden som kan påverka dimensioneringen.....	15
Har efterfrågan på doktorsexaminerade ändrats?	17
Framtida försörjning av lärare och forskare.....	17
Arbetsmarknadens efterfrågan på doktorsexaminerade	18
I vilken utsträckning stannar utländska doktorander efter examen?.....	19
Övriga reflektioner från lärosätena	20
Kombinerad master- och forskarutbildning.....	20
Andra teman om forskarutbildningen	20
Bilaga 1	22
De intervjuade personerna på lärosätena	22
Intervjufrågor	24
Litteratur	25

Sammanfattning

I projektet Fokus forskarutbildning har Universitetskanslersämbetet (UKÄ) under ett par år belyst utbildning på forskarnivå ur olika perspektiv. Ett av inslagen i projektet var att intervjua åtta lärosätena om deras syn på forskarutbildningen. Syftet med intervjuerna var att få en bättre förståelse för forskarutbildningens utveckling.

Vi ställde frågor om fyra områden:

- sökande och antagna till forskarutbildningen
- dimensioneringen och finansieringen av forskarutbildningen
- efterfrågan på doktorsexaminerade
- förändrade försörjningsformer.

Vi kan notera skillnader i svaren beroende på lärosätens storlek, ämnesinriktning och hur länge de har funnits.

Resultat från intervjuerna med lärosätena:

- Intresset för forskarutbildningen är stort och antalet sökande har ökat de senaste tio åren. Det är främst utländska sökande som har ökat, i första hand från Asien.
- Lärosätena har fler utländska än svenska sökande. Bland de svenska sökande antas en stor andel, och bland de utländska sökande antas en lägre andel.
- En orsak till ett minskat intresse bland svenska studenter att påbörja en forskarutbildning senast vid 30 års ålder kan vara lönen efter forskarutbildningen.
- Lärosätena säger att den externa finansieringen påverkar dimensioneringen av forskarutbildningen. På flera lärosäten har samfinansiering av forskningsprojekt ökat och lärosätena menar att det kan vara svårt att avsätta medel till samfinansiering.
- Lärosätena säger att de generellt inte prioriterar att anställa postdoktorer i stället för att anta doktorander, även om antalet postdoktorer har ökat kraftigt de senaste åren.
- Lärosätens behov av lärare och forskare varierar mellan forskningsämnesområdena. Det saknas lärare främst inom vård och hälsovetenskap samt lärarutbildning.
- Enligt lärosätena har vissa arbetsgivare en hög efterfrågan på doktorsexaminerade, medan andra inte har något behov av den kompetensen.

Inledning

I denna rapport presenteras en sammanställning av de intervjuer med företrädare för åtta lärosäten som Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har gjort inom projektet Fokus forskarutbildning. I projektet har UKÄ under 2019–2021 belyst utbildning på forskarnivå ur olika perspektiv. I projektet har vi studerat tre frågeställningar:

- Har de svenska studenternas intresse för forskarutbildningen minskat?
- Vad är det som styr lärosätenas dimensionering av forskarutbildningen?
- Är forskarutbildningen rätt dimensionerad ur samhällets behov?

I projektet har vi genomfört flera undersökningar för att besvara frågorna och resultaten har presenterats i analyser och rapporter. Syftet med denna rapport är att komplettera dessa studier med intervjuer med lärosätena, för att få en bättre förståelse för forskarutbildningens utveckling och frågeställningarna i projektet. Resultaten från de kvantitativa undersökningarna och denna intervjuundersökning sammanfattas i rapporten *Fokus forskarutbildning, ny kunskap från UKÄ:s temaprojekt*.

Rapportens disposition

Denna rapport inleds med en sammanfattning och därefter kommer ett inledningskapitel med bakgrund och intervjuernas upplägg. Därefter följer resultatdelen i rapporten som är indelad i tre kapitel.

- Kapitel *Vilka söker och vilka antas till forskarutbildningen?* behandlar de som söker och de som antas till forskarutbildningen samt studenters intresse för forskarutbildningen.
- Kapitel *Vad påverkar dimensioneringen av forskarutbildningen?* handlar om finansieringen och dimensioneringen av forskarutbildningen. Där behandlar vi även svar på frågor om försörjningsformer.
- Kapitel *Har efterfrågan på doktorsexaminerade ändrats?* behandlar efterfrågan och behovet av doktorsexaminerade.

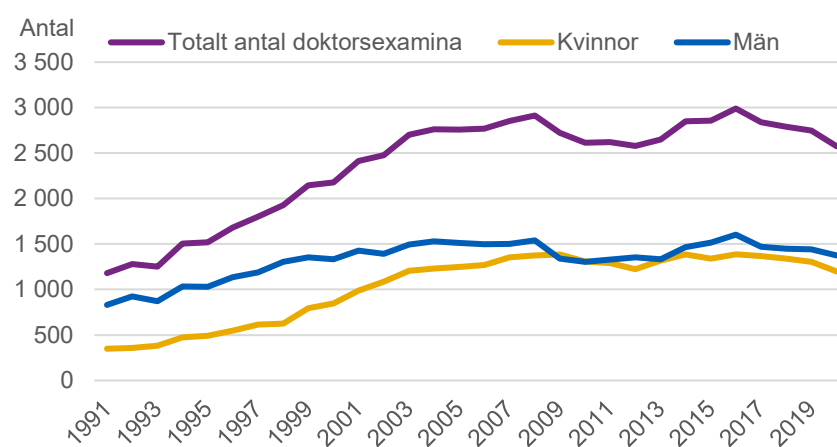
Rapporten avslutas med kapitlet *Övriga reflektioner från lärosätena*, där vi redogör för olika inspel om forskarutbildningen från lärosätena.

Bakgrund

I intervjuerna talar lärosätena om hur forskarutbildningen har förändrats. Det syns också tydligt i utvecklingen av forskarutbildningen de senaste 30 åren. År 2020 fanns det 17 100 doktorander i Sverige och 34 lärosäten har tillstånd att utfärda examen på forskarnivå. Det kan jämföras med 1990 när antalet doktorander var 13 200 och forskarutbildningen bedrevs vid 12 lärosäten.

Under de senaste 30 åren har antalet doktorsexamina mer än fördubblats, se figur 1. En orsak till ökningen kan vara att forskarutbildningen har effektiviserats. Samtidigt har också könsbalansen förbättrats.

Figur 1. Totala antalet doktorsexamina och uppdelat på kvinnor och män åren 2011–2020.

Även regelverket kring forskarutbildningen har förändrats, och forskarutbildningen är i dag betydligt mer reglerad än för 30 år sedan. 1998 genomfördes en forskarutbildningsreform. Målen med reformen var att effektivisera forskarutbildningen och öka antalet avlagda examina i forskarutbildningen. För att uppnå målen infördes ändringar i högskoleförordningen¹ och andra förordningar. Bland annat infördes krav på ordnad försörjning, begränsning av förlängning av studietid och starkare reglering av den individuella studieplanen.

Andra förändringar som har införts senare är att det för varje ämne ska finnas en allmän studieplan, krav på handledarutbildning och två handledare. Öppen utlysning har även införts. När lärosätet ska anta en doktorand ska det utannonseras eller informeras på ett likvärdigt sätt.

En ny utbildnings- och examensstruktur infördes i högskolan 2007 som en konsekvens av den så kallade Bologna-processen. Bland annat infördes tre nivåer inom högre utbildning och en tvåårig masterexamen,

¹ Högskoleförordningen (1993:100).

men regeringen beslutade att doktorsexamen även fortsatt skulle omfatta fyra års heltidsstudier.

Regeringen ansåg att de studiesociala villkoren borde förbättras för doktorander med stipendier och utbildningsbidrag. Därför avskaffade regeringen utbildningsbidrag för doktorander 2017 och införde 2018 ändringar för att förbättra villkoren för stipendiefinansierade doktorander. I dag har allt fler doktorander anställningar, både inom och utanför högskolan.

Intervjuerna

Vi intervjuade representanter från åtta lärosäten. Representanterna utsågs av lärosätena. Inför intervjuerna skickade vi ut ett underlag med frågor och statistik om forskarutbildningen för det berörda lärosätet.

Intervjuerna var av så kallad semistrukturerad art, det vill säga vi utgick från ett antal förutbestämda frågor och sedan ställde vi följdfrågor utifrån de svar vi fick.

Intervjufrågor

I intervjuerna ställde vi frågor kring följande fyra områden:

- sökande och antagna till forskarutbildningen
- dimensionering och finansiering av forskarutbildningen
- efterfrågan på doktorsexaminerade
- förändrade försörjningsformer.

Vid varje övergripande frågeställning ställdes flera delfrågor vid intervjuerna. I bilaga 1 finns en förteckning över intervjufrågorna.

Intervjufrågorna knyter an till Fokus forskarutbildnings tre frågeställningar: studenters intresse för forskarutbildningen, lärosätenas dimensionering av forskarutbildningen och samhällets behov av forskarutbildade.

Intervjuernas upplägg

Intervjuerna skedde vid ett gemensamt tillfälle per lärosäte. Från UKÄ deltog två personer per intervju. Det var bland annat personer som är ansvariga för forskarutbildningen vid lärosätet, forskningsansvariga vid fakulteter, dekaner för fakulteter och doktorandrepresentanter, se bilaga 1.

Företrädare för åtta lärosäten intervjuades i följande ordning:

- Kungl. Tekniska högskolan
- Karolinska institutet

- Malmö universitet
- Örebro universitet
- Lunds universitet
- Göteborgs universitet
- Chalmers tekniska högskola
- Umeå universitet.

Lärosätena valdes ut utifrån storlek och ämnesinriktning. Intervjuerna genomfördes under hösten 2019 och våren 2020. Alla intervjuer utom en genomfördes före coronapandemin. Pandemins påverkan på våra frågor är därför inte med i analysen. En ambition var att intervjua fler lärosäten under våren 2020, men coronapandemin gjorde att det inte genomfördes.

Det är viktigt att ha i åtanke att rapporten enbart återspeglar svaren från de intervjuade lärosätena.

Vilka söker och vilka antas till forskarutbildningen?

UKÄ inledde intervjuerna med några uppgifter kring utvecklingen av forskarutbildningen. Uppgifterna visar att under de senaste tjugo åren har forskarutbildningen inte ökat i omfattning. Antalet nybörjare på forskarnivå (doktorandnybörjare) har varierat mellan 3 000 och 4 000, samtidigt som antalet doktorander har pendlat mellan 17 000 och 20 000².

En förändring under tjugoårsperioden är att antalet utländska doktorandnybörjare³ har ökat från 700 till 1 200. De utgör nu 40 procent av det totala antalet doktorandnybörjare.

UKÄ har statistik över nybörjare på utbildning på forskarnivå, men har ingen statistik över sökande och antagna⁴. För att få mer kännedom om de studenter som söker till och de som antas på en forskarutbildning ställde vi frågor om det i intervjuerna.

Vilka är de sökande?

Intresset för forskarutbildningen är stort enligt lärosätena, eftersom antalet sökande har ökat de senaste tio åren. Det är främst utländska sökande som har ökat och då i första hand från Asien.⁵

Fler internationella sökande

Ett lärosäte menar att det har skett en förändring av de sökande. På 90-talet var det nästan bara svenska doktorander, men nu är det en hög andel utländska sökande och majoriteten är från Asien. Medan ett annat lärosäte säger att de utländska sökandena till deras lärosäte kommer från hela världen. Ytterligare ett lärosäte menar att antalet svenska sökande inte har minskat, utan att det är antalet utländska sökande som har ökat.

---

² Se kapitlet om utbildning på forskarnivå i UKÄ:s *Årsrapport för universitet och högskolor 2021*.

³ Med utländska doktorander avses personer som har kommit till Sverige för att genomgå en forskarutbildning. De kan urskiljas i statistiken, eftersom de har beviljats uppehållstillstånd för studier och för att det beslutet fattades mindre än två år innan doktorandstudierna påbörjades. Alla utländska doktorander ansöker dock inte om uppehållstillstånd, och därför räknas även de personer som är utrikes födda och invandrade mindre än två år innan doktorandstudierna påbörjades.

⁴ Uppgifter om sökande finns inte centralt insamlade på alla lärosätena och antagningen är decentraliserad. Därför är det inte möjligt för UKÄ att samla in statistik om sökande och antagna.

⁵ UKÄ har som nämnts ingen statistik över sökande, men analysen *Flest utländska doktorandnybörjare från Asien* visar att flest utländska doktorandnybörjare kommer från Asien. I den redogörs för vilka länder som doktorandnybörjarna oftast kommer från.

Även om det inte går att belägga med statistik, är det en allmän uppfattning att söktrycket varierar mellan forskningsämnesområden. Flera lärosäten menar att det är högt inom teknik, naturvetenskap samt medicin och hälsovetenskap, medan det är lägre inom humaniora och konst.

Det finns doktorandtjänster inom vissa områden där antalet sökande inte har ökat. Några lärosäten säger att för hela forskningsämnesområdet medicin och hälsovetenskap är det en ökning, men för de kliniska tjänsterna finns det ofta bara en sökande per tjänst. Några lärosäten säger att för forskningsämnesområdet medicin och hälsovetenskap är det en ökning av antal sökande till de utlysta doktorandplatserna. Vid sidan av dessa finns inom medicin även ett stort antal doktorandplatser som inte utlyses eftersom forskarutbildningen genomförs inom ramen för en anställning hos annan arbetsgivare, företrädesvis hos regionen eller andra vårdgivare. Ett lärosäte nämner att intresset att bli doktorand inom detta ”industridoktorand”-upplägg är stort och det finns en tendens att det inrättas alltfler sådana doktorandplatser inom lärosätet.

Det finns även nischade forskningsämnen inom ämnesområden som har få sökanden till tjänsterna.

Ett lärosäte säger att inom medicin och hälsovetenskap är det fler svenskar bland doktoranderna än inom andra ämnesområden. Det beror på att man i de flesta fall måste kunna svenska för att få en tjänst i regionen. Ett annat lärosäte menar att de har en rätt så stor andel professionsutbildningar och att dessa utbildningar har en lägre andel utländska studenter och därmed en lägre andel utländska personer i rekryteringsbasen till lärosätets forskarutbildning.

Enligt lärosätena är det en högre andel av de utländska sökandena som inte är behöriga än bland de svenska sökande. Ett lärosäte menar att en förklaring är att de utländska sökande inte alltid har en adekvat utbildning i förhållande till det som efterfrågas i annonsen för tjänsten.

Ett lärosäte menar att lärosätena har som mål att deras forskarutbildning ska vara internationaliserad och att internationell rörlighet uppmuntras. Eftersom lärosätena verkar på en internationell marknad har de en hög andel utländska sökanden.

Andelen kvinnor som söker har ökat

Andelen kvinnor som söker har enligt lärosätena ökat jämfört med för tio år sedan. Bland de utländska sökandena är däremot andelen kvinnor lägre, men andelen har ökat de senaste tio åren.

Andelen kvinnor som söker till forskarutbildningen varierar mellan forskningsämnesområdena. Ett tekniskt lärosäte säger att de försöker få fler kvinnliga sökande till tjänsterna för att få en bättre balans.

Är de utländska sökande bättre meriterade?

UKÄ frågade lärosätena om de utländska sökandena är bättre meriterade, eftersom andelen utländska doktorandnybörjare har ökat.

De intervjuade lärosätena menar att de svenska sökandena är väl meriterade. Men några lärosäten säger att de sökande från Europa i flera fall är bättre meriterade än de svenska (och flera nämner sökande från Tyskland). En förklaring som ges är att dessa sökande kan ha bättre förkunskaper ända sedan gymnasiet.

Lärosätena menar att utländska sökande från länder utanför EU generellt sett inte är mer meriterade, men det finns undantag. Ett lärosäte säger att det är svårt att svara generellt för de utländska doktoranderna, eftersom det varierar mycket mellan länder. Ett annat lärosäte nämner att de utländska sökandena är bättre utbildade och att de ser en nedmontering av utbildningen på grundnivå i Sverige.

Sökprocessen har ändrats

Lärosätena beskriver i intervjuerna hur processen för att söka en forskarutbildning har förändrats och blivit mer formaliserad jämfört med för tjugo år sedan. I dag utlyses alla doktorandanställningar. På vissa lärosäten finns det en central bedömning av behörigheten, medan bedömningen sker på institutionerna på andra lärosäten.

Ett lärosäte uppger att för tio eller tjugo år sedan kunde en doktorandplats vara avsedd för en specifik person.

Vilka antas?

Men vad säger lärosätena om sammansättningen bland de antagna? De nämner att det är en högre andel av de svenska sökandena som antas och en lägre andel av de utländska sökandena som blir antagna. Men som nämnts är det fler utländska sökande än svenska sökande. Lärosätena har dock inte uppgifter om nationalitet bland doktoranderna, eftersom de inte får ha den typen av uppgifter i register.

Ett lärosäte påpekar att Kina har många antagna, men det beror delvis på stipendierna från China Scholarship Council (CSC). Det finns ett samarbete mellan några svenska lärosäten och Kina, och vid dessa lärosäten erbjuds kinesiska medborgare stipendier för att finansiera sin forskarutbildning.

Många har svensk grundutbildning

Enligt flera av lärosätena är det ganska vanligt att antagna på forskarutbildningen har gått mastersprogram på det lärosäte där de antas till forskarutbildningen.

Ett annat lärosäte säger att de allra flesta antagna till forskarutbildningen har en svensk utbildning i grunden. Vilken tidigare utbildning de har är viktigt, och där hävdar sig svensk utbildning bra. Även nordisk utbildning och utbildning från EU-länderna är vanligt förekommande.

Minskat intresse bland svenska studenter?

UKÄ har sett i statistiken att andelen av den svenska befolkningen som påbörjar en forskarutbildning senast vid 30 års ålder har minskat. Vi frågade lärosätena om det var så, men de menar att det är svårt att bedöma. De kan notera att det är en ökning av utländska antagna inom vissa ämnen, men inom andra ämnen har det inte skett någon förändring. Om ökningen beror på ett minskat intresse från svenska studenter eller om antalet utländska sökande har ökat, kan de inte uttala sig om. Flera lärosäten säger att lönen efter forskarutbildningen även är en faktor som påverkar valet att genomföra en forskarutbildning, och kan vara en orsak till ett minskat intresse bland svenska doktorander.

Ett lärosäte menar att minskningen av de svenska doktoranderna kan bero på att för studenterna har utbildning blivit mer en fråga om att få jobb efter högskoleutbildning. Studenterna är inte lika intresserade av bildningsaspekten som tidigare, utan de börjar arbeta efter examen på avancerad nivå i stället för att börja en forskarutbildning.

Ett annat lärosäte lyfter fram att de vid den tekniska fakulteten ser ett minskat intresse från svenska mastersstudenter att påbörja en forskarutbildning, eftersom deras studenter får jobb direkt efter masterexamen och ibland innan de har avlagt masterexamen.

Vad påverkar dimensioneringen av forskarutbildningen?

Forskarutbildningen finansieras inte på samma sätt som utbildningen på grundnivå och avancerad nivå. De statliga anslagen för forskarutbildningen tillförs i stället lärosätena i ett samlat anslag för forskning och utbildning på forskarnivå. Dimensioneringen styrs därmed av lärosätena själva. UKÄ inledde frågorna om finansieringen av forskarutbildningen under intervjun med några uppgifter kring utvecklingen av intäkter och försörjningsformer i forskarutbildningen.

Intäkterna till forskning och utbildning på forskarnivå har ökat de senaste 20 åren. Samtidigt har andelen extern finansiering ökat kraftigt och fördubblats under 20-årsperioden⁶. Hur det har påverkat dimensioneringen av forskarutbildningen på lärosätena ville vi genom intervjuerna få mer kunskap om.

Frågan om extern finansiering av forskarutbildning har behandlats i flera publikationer⁷. Frågan diskuterades även vid konferensen Hur många forskarutbildade behöver Sverige?⁸ som anordnades av SUHF och UKÄ. En annan synpunkt som framfördes på konferensen var att lärosätena ibland kan välja att anställa postdoktorer i stället för doktorander. Antalet nytillkomna postdoktorer ökade under perioden 2011–2020 samtidigt som antalet doktorandnybörjare i stort sett var oförändrat efter en minskning i början av perioden, se figur 4. Därför var en av frågorna till lärosätena om de anställer postdoktorer i stället för att anta doktorandnybörjare.

Vi var även intresserade av om de förändrade försörjningsformerna har påverkat dimensioneringen av forskarutbildningen. Under den senaste tioårsperioden har nybörjarnas försörjning förbättrats. Andelen nybörjare med doktorandanställning har ökat från 47 procent till 76 procent, och utgör numera den vanligaste studiefinansieringen⁹. Samtidigt har andelen nybörjare med utbildningsbidrag minskat från 22 till 0 procent. Andelen nybörjare med stipendier halverades under samma period, från 10 till 5 procent.

---

⁶ Se kapitlet om högskolans ekonomi och finansiering i UKÄ:s *Årsrapport för universitet och högskolor 2021*.

⁷ SUHF 2018: *Är externfinansieringsgraden för stor?* Ulf Heyman.

SUHF 2018 *Forskningskvalitet, effektivitet och externfinansiering*. Stephen Hwang.

⁸ Konferensen *Hur många forskarutbildade behöver Sverige?* <https://suhf.se/aktiviteter/?avslutad=1>.

⁹ Se kapitlet om utbildning på forskarnivå i UKÄ:s *Årsrapport för universitet och högskolor 2021*.

Påverkar externfinansieringen dimensioneringen?

Flera lärosäten menar att den externa finansieringen har påverkat dimensioneringen av forskarutbildningen. Ett lärosäte nämner att en hög andel extern finansiering kan leda till att utbildningsdelen blir eftersatt. De externa finansiärerna framför önskemål om att avhandlingen ska bli klar snabbt, och då hinner inte doktoranden med utbildningsdelen. Ett annat lärosäte menar att det även kan bli svårt att få finansiering för det sista året i forskarutbildningen. Det beror på att flera finansiärer har satsningar som sträcker sig över tre år och inte fyra år som forskarutbildningen omfattar. Vetenskapsrådet har ändrat från treåriga anslag till fyraåriga anslag.

Svårt planera långsiktigt

Lärosätena önskar en större andel basanslag, vilket skulle göra det lättare att planera och dimensionera forskarutbildningen. En stor andel extern finansiering gör det svårt att planera för framtida doktorandantagningar, eftersom man inte vet vilka medel lärosätet eller olika forskningsområden får de närmaste åren. Inom vissa ämnesområden kan extern finansiering även leda till att den externa finansiären efterfrågar mer av en projektrapport än en avhandling.

Ett lärosäte ger ett exempel på konsekvenser när finansieringen inte är långsiktig. Det har lett till att man vid något enstaka tillfälle först antagit doktorander till licentiatexamen, eftersom det är lättare att få finansiering till två år. Därefter antas doktoranderna till andra delen av forskarutbildningen när man har fått ytterligare finansiering. Men det sätter hög press på handledaren och forskargruppen att söka medel.

Flera lärosäten nämner att samfinansiering av forskningsprojekt har ökat. När ett lärosäte får externa medel har samfinansiering blivit vanligare, och för EU-projekt är samfinansiering alltid ett krav. Lärosätena nämner att det inte alltid är lätt för lärosätet att avsätta medel till samfinansiering.

Postdoktorer eller doktorander?

UKÄ har som nämnts noterat att under samma period som antalet nytilkomna postdoktorer som är anställda av lärosätena ökade, var antalet doktorandnybörjare i stort sett oförändrat. Kan det vara så att något lärosäte väljer att anställa andra personer (till exempel på meriteringsanställningar) än att anställa doktorander?

När lärosätena i intervjuerna nämner postdoktorer kan det vara både de som är anställda och de som inte är det. Det finns både postdoktorer som är anställda av lärosätet (och ingår i deras personalregister) och postdoktorer som finansieras med stipendier. I UKÄ:s statistik finns enbart uppgift om de som är anställda.

Lärosätena menar att de generellt inte anställer postdoktorer i stället för att anta doktorander. Flera lärosäten säger att de anser att det är viktigt att öka både antalet doktorander och meriteringsanställningar som postdoktorer. Det kan vara så att antalet postdoktorer ökar vid vissa lärosäten, men det behöver inte innebära att man samtidigt minskar antagningen av doktorander. Samtidigt påpekar några lärosäten att de får bättre forskarmiljöer med doktorander, eftersom de stannar längre än postdoktorer. De blir då mer delaktiga i institutionens och lärosätets arbete, diskussioner och samtal.

Den främsta orsaken till att lärosätena i vissa fall anställer postdoktorer i stället för doktorander är tidsomfattningen på forskningsprojekten. Vissa finansierares forskningsprojekt är på fyra år eller längre, medan andra är kortare (tre år eller kortare), till exempel är EU-projekten på högst tre år. Forskarutbildningen är fyra år och när projektmedlen är på tre år kan det bli svårt att finansiera det sista året. Det kan leda till att man i vissa fall anställer postdoktorer som enbart behöver två års finansiering för att man då slipper svårigheterna att hitta försörjning till doktoranderna det sista året. En annan orsak till att välja postdoktorer är att de är mer produktiva från början i ett forskningsprojekt. Är finansieringen av projektet på två år är det mer fördelaktigt att anställa en postdoktor.

Sammanfattningsvis säger lärosätena att de generellt sett inte väljer att anställa postdoktorer i stället för att anta doktorander, men att finansieringen av forskningsprojekt i vissa fall kan leda till att lärosätet anställer postdoktorer i stället för doktorander.

Fler förhållanden som kan påverka dimensioneringen

Vi ställde även frågor till lärosätena om förändringar i försörjningsformerna och mål för antalet examina för att få kännedom ifall det kan påverka dimensioneringen.

Har ändringar i försörjningsformerna påverkat dimensioneringen?

Flera lärosäten nämner att när utbildningsbidragen avvecklades blev det svårare att finansiera doktorandnybörjare. Det har lett till att det inom vissa forskningsämnesområden inte har gått att anta lika många till forskarutbildningen som lärosätena vill.

En företrädare för ett lärosäte säger att de har ett minskat antal doktorander. Men det är inte på grund av ett minskat intresse, tvärtom har de aldrig haft ett så stort intresse för forskarutbildningen. Orsaken är att det har blivit mycket dyrare att ha doktorander, eftersom doktorandanställningar är dyrare än utbildningsbidrag.

Mål för antal examina

Det har tidigare funnits mål för antalet examina per lärosäte som var satta av regeringen¹⁰. De lärosäten som vi intervjuade var tveksamma till att återinföra sådana mål.

Ett lärosäte menar att de själva kan sätta ett mål utifrån sitt eget kompetensbehov. Ska det finnas ett nationellt mål för antal examina borde det vara ett minimimål.

Ett annat lärosäte ifrågasätter att man ska öka antalet doktorander, och menar att det kanske borde minska i stället. Ett tredje lärosäte säger att de tidigare examensmålen hade en ytterst liten påverkan på antalet doktorsexamina, utan att det är pengarna som styr.

---

¹⁰ Mellan 1998 och 2012 fanns det i regleringsbrev till lärosätena mål för antal examina till forskarutbildningen. Därefter har regleringsbrev inte angett några kvantitativa mål.

Har efterfrågan på doktorsexaminerade ändrats?

UKÄ inledde frågorna om efterfrågan av doktorsexaminerade med att nämna att antalet forskarutbildade var 82 000 i befolkningen år 2018¹¹. Men hur ser efterfrågan ut på personer med doktorsexamen i Sverige? Vi frågade lärosätena om deras behov av lärare och forskare samt vad de känner till om efterfrågan på arbetsmarknaden utanför lärosätet.

Framtida försörjning av lärare och forskare

Flera lärosäten nämner att de har ett stort behov av disputerade lärare och många som har doktorerat stannar inom akademien. De säger även att behovet av lärare och forskare varierar mellan forskningsämnesområdena. Flera av de intervjuade lärosätena säger att det är främst inom vård och lärarutbildning som lärare saknas. Men det finns även brist inom några andra ämnen.

Ett lärosäte menar att de inte har brist på lärare, och ett annat säger att det varken är för få eller för många. Samtidigt menar ett av de intervjuade lärosätena att de inte har brist på lärare och forskare, eftersom de rekryterar internationellt. Ett annat säger att när de rekryterar personal internationellt blir det inget långsiktigt tillskott till lärarkåren, eftersom de rekryterade bara stannar några år.

Brist inom vård och lärarutbildning

Ett lärosäte menar att en förklaring till att det finns en brist på disputerade lärare inom vårdområdet är att den forskning som man får resurser till inte alltid är där man kan utbilda lärare till sina utbildningar. På t.ex. sjuksköterskeutbildningarna saknas det lärare, men samtidigt kan projekt inom vårdområdet ha svårare att få finansiering. Forskningsfinansiärerna satsar i stället på spetsforskning inom andra områden.

En företrädare för ett lärosäte säger att de i flera kliniska ämnen har svårt att rekrytera lärare och forskare till lärosätet, eftersom det är brist på

---

¹¹ Uppgiften är hämtad från SCB, SSD-tabell: Befolkning efter utbildningsnivå 2018. I projektet Fokus forskarutbildning har vi, efter att intervjuerna genomförts gjort en undersökning av forskarutbildade på arbetsmarknaden och 2018 fanns det 68 000. Se analysen *Forskarutbildade på en föränderlig arbetsmarknad - analys av forskarutbildade på svensk arbetsmarknad 2007-2018*.

läkare. Doktoranderna går tillbaka till sitt tidigare arbete efter doktorsexamen och stannar inte på lärosätet som lärare eller forskare.

Ett annat lärosäte vill expandera lärarutbildningen, men nämner att det saknas disputerade lärare som ska undervisa. När de inte har disputerade lärare som ska undervisa på lärarutbildningen får de ibland ta in adjunkter utan doktorsexamen. De ser att det kan bli ett problem med att säkra det framtida lärarutbudet när de nu står inför en generationsväxling.

Ett lärosäte menar att en bidragande orsak till att de doktorander som avlagt doktorsexamen inte stannar kvar som lärare kan vara att lektorerna i Sverige har lite tid för forskning inom sin anställning, och att de då väljer ett arbete med möjlighet till mer forskning utanför högskolan.

Fler områden med brist på lärare

Förutom att det är brist på disputerade lärare och forskare inom vård och lärarutbildning ger några lärosäten exempel på brist inom vissa specifika forskningsämnen. Det kan vara inom samhällsvetenskapliga ämnen med inriktning mot kvantitativa metoder, inom konst och inom ämnen som AI, datavetenskap och robotteknik. Ett lärosäte nämner att de har brist på lärare inom vissa minoritetsspråk.

Arbetsmarknadens efterfrågan på doktorsexaminerade

Enligt lärosätena finns det variationer i arbetsgivares efterfrågan på doktorsexaminerade – vissa har hög efterfrågan medan andra inte har någon efterfrågan på den kompetensen. Efterfrågan på doktorsexaminerade varierar också beroende på vilket forskningsämnesområde de examinerats inom.

Ett lärosäte nämner att de ser en ökad efterfrågan på disputerade inom samhällsvetenskapliga ämnen både hos myndigheter och företag. Samtidigt menar ett lärosäte att de ser ett litet intresse för disputerade inom samhällsvetenskap från externt håll, och att de flesta stannar inom akademien. Ett annat lärosäte undrar varför myndigheter inte efterfrågar forskarutbildade inom medicin i högre grad än vad de gör, till exempel på Socialstyrelsen.

Flera lärosäten har kontakter med arbetsmarknaden kring efterfrågan på doktorsexaminerade. Ett lärosäte säger att de har mycket kontakter med de större företagen i regionen och lärosätet får inte uppfattningen att företagen saknar forskarutbildade. Ett annat nämner att lärosätet diskuterar efterfrågan med företagen, men att det är stor skillnad mellan ämnesområden. Inom vissa ämnesområden finns det efterfrågan, men inte inom andra.

En företrädare för ett lärosäte påpekar att industrin och företagen ofta vill ha specifika kunskaper hos doktoranderna, men att universitetens utbildning ska ses i ett mer långsiktigt perspektiv. Universitetens roll är att utbilda nästa generations lärare, och det är en viktig uppgift.

Ett lärosäte nämner att det inte är så lätt att förstå hur arbetsmarknaden för forskarutbildade ser ut. Det är inte tydligt definierat vad det finns för tjänster som doktorsexaminerade kan söka.

I vilken utsträckning stannar utländska doktorander efter examen?

På frågan om de utländska doktoranderna stannar i Sverige efter examen varierar svaren från de intervjuade lärosätena. Några säger att de utländska doktoranderna inte stannar i särskilt stor utsträckning efter doktorsexamen, medan ett lärosäte däremot menar att de stannar i relativt stor utsträckning.

Ett par lärosäten menar att de ser det som en fördel att deras doktorander åker utomlands och arbetar. Det är bra om deras doktorander får en internationell karriär. Det synsättet har ändrats de senaste åren – tidigare var det en större intern rekrytering till lärosätet, men nu finns det en internationell arbetsmarknad.

Ett lärosäte säger att en förklaring till att de utländska doktoranderna inte stannar är att det kan vara svårare för dem att få arbete i industrin. Ett annat menar att det kan vara svårare för de utländska doktorander att få anställning i högskolan efter examen än bland de svenska doktoranderna och hänvisar till en rapport¹².

Reglerna för uppehållstillstånd ändrades 2014 och ett lärosäte påpekar att därefter fick utländska doktorsexaminerade tillstånd att stanna längre samt längre tid på sig att söka jobb. Nya regler för uppehållstillstånd infördes dock i juli 2021. Hur de påverkar antalet utländska doktorander som stannar efter doktorsexamen känner vi inte till i dag.

---

¹² I ett kapitel i antologin *Högutbildade migranter i Sverige* skriver Erik Olsson, Alireza Behtoui och Hege Hoyer Leivestad om utländska doktorander som söker arbete i högskolan efter doktorsexamen.

Övriga reflektioner från lärosätena

Vid intervjuerna tog lärosätena även upp andra frågor om forskarutbildningen som har diskuterats på deras lärosäten. Frågan om en kombinerad master- och forskarutbildning tog flera lärosäten upp. De andra punkterna är frågor som har diskuterats på ett lärosäte. Här har vi sammanställt dessa frågor.

Kombinerad master- och forskarutbildning

Flera lärosäten säger att det är vanligt med kombinerade master- och forskarutbildningsstudier utomlands. När studenten antas till en masterutbildning blir man i princip antagen till forskarutbildningen. Lärosätena menar att det finns en sådan antagning vid Köpenhamns universitet och Århus universitet. Även i USA finns det en starkare koppling mellan masternivån och forskarnivån.

Ett lärosäte säger att det kan variera mellan utländska och svenska studenter i hur de planerar sin karriär. Slutar man efter en masterexamen i vissa länder, så kan det ses som att man misslyckades i en forskarkarriär, eftersom det förutsetts att man ska gå vidare. Men så är det inte i Sverige. Ett annat lärosäte nämner att en kombinerad master- och forskarutbildning redan diskuterades vid införandet av den nya utbildnings- och examensstrukturen 2007.

Andra teman om forskarutbildningen

Andra frågor om forskarutbildningen som lärosätena diskuterar är:

- Ett lärosäte säger att det i högskoleförordningen finns förenade anställningar för lektorer och professorer och föreslog att det skulle vara bra med en utvidgning av förenade anställningar inom medicinsk utbildning och forskning. Det skulle behövas på andra nivåer också.
- Ett annat lärosäte menar att det är viktigt att diskutera vad som krävs av en forskarutbildningsmiljö. Det ska vara kompletta akademiska miljöer där forskarutbildningen är kopplad till forskningens kärna.
- Ett lärosäte påpekar att högskoleförordningen inte tar hänsyn till att doktoranderna har anställningar, utan att forskarutbildningen bara behandlas som en utbildning. Detta trots att förutsättningarna är helt annorlunda jämfört med de andra utbildningsnivåerna. En diskussion borde föras om

forskarutbildningen bara ska behandlas som en utbildning, eller om man ska ta hänsyn till att många doktorander har doktorandanställning eller annan anställning.

- Ett annat lärosäte menar att det har skett en förändring i hur vi pratar om forskarutbildningen. Den har blivit avintellektualiserad, eftersom bildningsmålet står i vägen för ett produktivetsmål. Det är inte bra utvecklingstendenser och det underbygger inte kvaliteten i forskarutbildningen, utan bara effektiviteten.
- Ett förslag som ett lärosäte framförde var att för vissa ämnen vore det bättre med nationella forskarskolor, speciellt inom humaniora. En nationell samling i de här frågorna vore bra, både för lärosätenas och samhällets behov.
- Ett lärosäte menar att tvärvetenskapliga ämnen inte passar in i ett system som är inriktat mot ämnesmässiga stuprör och de skulle vilja att frågan diskuterades nationellt. Det ställs större krav på doktoranderna i tvärvetenskapliga ämnen

Bilaga 1

De intervjuade personerna på lärosätena

Nedan anges de intervjuade personerna vid de åtta lärosätena. De presenteras i den ordning intervjuerna gjordes.

Kungl. Tekniska högskolan:

Christina Divne, professor, forskarutbildningsansvarig på CBH, Skolan för kemi, bioteknologi och hälsa

Alice Eklund, utredare på ledningskansliet

Åsa Gustafson, avdelningschef planerings- och utredningsavdelningen

Håkan Hjalmarsson, professor, forskarutbildningsansvarig

Leif Kari, vicerektor för utbildning

Margareta Karlsson, utredare på ledningskansliet

Karolinska institutet:

Christopher Sönerbrandt, enhetschef, avdelningen för utbildnings- och forskarutbildningsstöd

Karin Vågstrand, samordnare forskarutbildning

Malmö universitet:

Josef Chaib, utredare på universitetskansliet

Catarina Christiansson, forskningshandläggare

Lars Plantin, professor, ordförande i den universitetsgemensamma kommittén för forskarutbildning och vicedekan på fakulteten för hälsa och samhälle

Christian Stråhlman, forskningshandläggare för forskarutbildningen på universitetskansliet

Örebro universitet:

Karin Blomberg, prodekan vid fakulteten för medicin och hälsa

Thomas Denk, dekan vid fakulteten för humaniora och socialvetenskap

Ulrika Englund, utredare vid universitetskansliet

Karin Hedström, dekan vid fakulteten för ekonomi, natur- och teknikvetenskap

Stefan Karlsson, prodekan vid fakulteten för ekonomi, natur- och teknikvetenskap

Malin Masterton, utredare vid universitetskansliet

Kerstin Nilsson, dekan vid fakulteten för medicin och hälsa

Lunds universitet:

Cecilia Gagné, utredare vid Forskningservice

Bo-Anders Jönsson, vicerektor med särskilt ansvar för forskarutbildning

Göteborgs universitet:

Utskottet för utbildning på forskarnivå

Henric Benesch, konstnärliga fakulteten, prodekan

Erik Boström, universitetsbiblioteket, bibliotekschef

Alexei Cravcenco, doktorandrepresentant

Ingela Dahlöf, naturvetenskapliga fakulteten, prodekan

Kristian Daneback, samhällsvetenskapliga fakulteten, prodekan

Greger Hammarin, doktorandrepresentant

Margareta Jernås, PIL-enheten, utvecklingsledare

Martin Lagging, Sahlgrenska akademien, vicedekan

Göran Landberg, ordförande, vicerektor för forskning

Annika Lantz-Andersson, utbildningsvetenskapliga fakulteten,
vicedekan

Jan Ljungberg, IT-fakulteten, vicedekan

Jessica Nyberg Pettersson, samordnare, beredningsstöd till utskottet

Ola Olsson, Handelshögskolan, vicedekan

Malin Podlevskikh Carlström, doktorandrepresentant, ordförande i
Göteborgs universitets doktorandkår

Anna Schubert, samordnare, sekreterare till utskottet

Malin Östling, ledningssamordnare

Chalmers tekniska högskola:

Sara Eriksson, ledningsstöd till vicerektor för forskning och
forskarutbildning

Anders Palmqvist, vicerektor för forskning och forskarutbildning

Umeå universitet:

Anna Arnqvist, vicedekan för forskning vid medicinska fakulteten

Elena Lindholm, forskningssamordnare, humanistiska fakulteten

Dieter Müller, vice rektor med särskilt ansvar för forskning och
forskarutbildning inom samhällsvetenskap och humaniora

Robert Nilsson, doktorandrepresentant

Thomas Pettersson, fakultetssamordnare, samhällsvetenskapliga
fakulteten

Katrine Riklund, prorektor samt ansvarig för forskning och
forskarutbildning inom medicin samt naturvetenskap och teknik

Ester Roos-Engstrand, utredare

Simon Tuck, forskarutbildningsansvarig, medicinska fakulteten

Susanne Vikström, utbildningsledare, teknisk-naturvetenskapliga
fakulteten

Intervjufrågor

- 1) Sökande-och antagna till forskarutbildningen
  - Vilka är det som söker till forskarutbildningen på ert lärosäte och vilka är det som antas?
  - Har ni lagt märke till ett minskat intresse för forskarutbildningen bland den svenska befolkningen bland de som söker till ert lärosäte?
  - Är de utländska doktoranderna bättre meriterade?
  - Är det ibland svårt att fylla upp doktorandplatserna?

- 2) Finansiering och dimensionering av forskarutbildningen
  - Påverkar extern finansiering dimensioneringen av forskarutbildningen på ert lärosäte?
  - Prioriterar ert lärosäte att anställa postdoktorer i stället för att anta doktorandnybörjare?

- 3) Behov av doktorsexaminerade
  - Har ni fått signaler om det utbildas för få doktorander för att tillgodose behoven på arbetsmarknaden?
  - Stannar de utländska doktorander efter examen och jobbar på ert lärosäte?
  - Har ert lärosäte problem med den framtida försörjningen av lärare och forskare?

- 4) Förändrade försörjningsformer
  - När utbildningsbidragen avskaffades ledde det till att färre doktorandnybörjare antogs på ert lärosäte?
  - En doktorand som påbörjar sin utbildning med stipendiefinansiering ska anställas när det enligt den individuella studieplanen återstår en utbildningstid som motsvarar tre års utbildning på heltid till doktorsexamen. Har förändringen lett till att färre doktorandnybörjare antas på ert lärosäte?

Litteratur

Högskoleförordningen (1993:100)

SUHF 2018: Ulf Heyman *Är externfinansieringsgraden för stor?*

SUHF 2018: Stephen Hwang *Forskningskvalitet, effektivitet och externfinansiering*

Universitetskanslersämbetet (2020) *Forskarutbildade på en föränderlig arbetsmarknad - analys av forskarutbildade på svensk arbetsmarknad 2007-2018.*

Universitetskanslersämbetet (2021) *Årsrapport för universitet och högskolor 2021.*

Universitetskanslersämbetet (2021) *Flest utländska doktorandnybörjare från Asien.*

Öhlander Magnus och Povrzanovic Frykman Maja (2018) *Högutbildade migranter i Sverige*

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

uka.se

